

# เอกสารประกอบการสอนรายวิชาไทยศึกษา หัวข้อ ดนตรีไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ เจียนทองกุล  
อาจารย์นัฏฐติยา เกียรติินาวิ

ศุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๕๓) กล่าวว่า ดนตรีไทยมีรากเหง้าเก่าแก่อยู่ในอุษาคเนย์ราว ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว เป็น “เครื่องญาติ” วัฒนธรรมร่วมของดนตรีสุวรรณภูมิ เช่นเดียวกับดินแดนและผู้คนในสุวรรณภูมิ

## ดนตรีอุษาคเนย์ก่อนประวัติศาสตร์

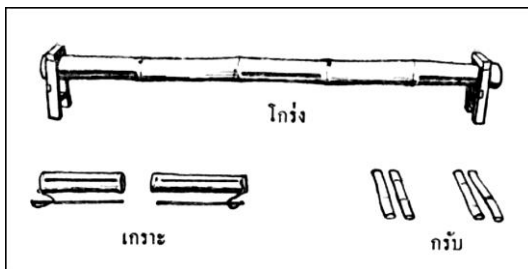
ดนตรีอุษาคเนย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ จะแบ่งเป็น ๒ ยุค คือ ยุคหิน และ ยุคโลหะ

- ยุคหิน

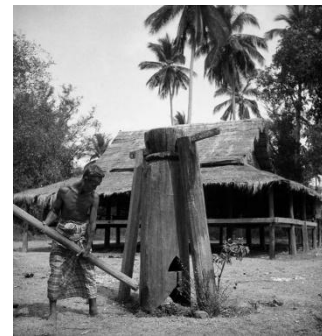
เครื่องดนตรี พบ เกราะ โกร่ง กรับ และ โปง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่พบทั่วไปในอุษาคเนย์ จัดกลุ่มให้เป็นเครื่องดนตรีใน “วัฒนธรรมไม้ไฟ”

นอกจากนี้ ยังพบ ระนาดหิน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่นำขวานหินขนาดต่างๆ มาเรียงต่อกัน ผูกร้อยด้วยเชือกคล้ายระนาดไม้ เคาะแล้วเกิดเสียงต่างกันเป็นเสียงดนตรี ในประเทศไทยพบระนาดหิน ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และยังพบได้ทั่วไปในดินแดนสุวรรณภูมิ ปัจจุบันประเทศไทยยังคงใช้ระนาดหินในการแสดงอยู่

บทบาทและหน้าที่ของดนตรี ดนตรีอุษาคเนย์ในยุคหิน จะมีเพื่อใช้เป็นสัญญาณ และประกอบพิธีกรรม



ภาพที่ ๑ โกร่ง เกราะ กรับ



ภาพที่ ๒ โปงไม้



ภาพที่ ๓ ระนาดหิน

- ยุคโลหะ

เครื่องดนตรี พบ **มโหระทึก** เป็นเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ใน “**วัฒนธรรมขอม**” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นสัญลักษณ์ร่วมเฉพาะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กลองมโหระทึก เป็นกลองประเภทกลองโลหะ หน้ากลองจะมีรูปปั้นกบหรือเขียด ส่วนตรงกลางของหน้ากลองเป็นรูปพระอาทิตย์ ซึ่งทั้งหมดเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

ในประเทศไทยพบหลักฐานว่ามีมโหระทึก ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือ ภาพวาดฝาผนังถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี และ พบมโหระทึกใน จังหวัดอื่น ๆ เช่น นครศรีธรรมราช อุตรดิตถ์ อุบลราชธานี เป็นต้น เป็นรูปขบวนแห่ประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ กลองมโหระทึกยังพบ ที่พม่า ลาว อินโดนีเซีย จีน กลองมโหระทึกที่ พบครั้งแรกที่เมืองดองซอน ประเทศเวียดนาม เราจึงเรียกวัฒนธรรมสำริด โดยมีกลองมโหระทึกเป็นตัวแทนว่า “**วัฒนธรรมดองซอน**” ปัจจุบันประเทศไทยตีกลองมโหระทึกประกอบในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในเดือนพฤษภาคมของทุกๆ ปี

นอกจากกลองมโหระทึกที่เป็น หลักฐานทางวัฒนธรรมโลหะที่แสดงความสัมพันธ์ของชาวอูษาคเนย์แล้ว ในยุคโลหะ ยังพบเครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น **กระดิ่ง**หรือ**ระฆังสำริด** ในพม่า ไทย มาเลเซีย และกัมพูชา และยังพบ**กระพรวน**อีกด้วย

บทบาทและหน้าที่ของดนตรี ดนตรีอูษาคเนย์ในยุคโลหะใช้เพื่อประกอบพิธีกรรม



ภาพที่ ๔ กลองมโหระทึก



ภาพที่ ๕ ประติมากรรมรูปกบบนหน้ากลองมโหระทึก



ภาพที่ ๖ กระดิ่งสำริด



ภาพที่ ๗ กระพรวนสำริด

### ดนตรีอุษาคเนย์ยุคประวัติศาสตร์

หลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในยุคประวัติศาสตร์ก่อนสมัยสุโขทัย ปรากฏหลักฐานต่างๆ ดังนี้

- เทวรูป พระนารายณ์ เป็นเทวรูปที่เก่าที่สุดในเอเชียอาคเนย์ พบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร (ภาพที่ ๘) เทวรูปองค์นี้คงมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๕-๑๐ เครื่องดนตรีที่ปรากฏคือ **สังข์** ในหัตถ์ซ้ายล่าง  
สังข์ เป็นเครื่องเป่า เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องประโคม ใช้ในงานมงคล



ภาพที่ ๘ เทวรูปพระนารายณ์



ภาพที่ ๙ คณะพราหมณ์เป่าสังข์ในพระราชพิธีสมโภชเสาชิงช้า

- เทวรูปพระศิวะนาฏราช เป็นปางหนึ่งของพระศิวะ เป็นบรมครูของศิลปะการรำรำหรือนาฏยศาสตร์ของอินเดีย ความเชื่อว่าการเต้นรำของพระศิวะก่อให้เกิดปฏิกิริยาของการสร้างโลกและมนุษย์ ศิวนาฏราชจะปรากฏในท่าอย่างสามขุม (ตรีวิกรม) ซึ่งเป็น ๑ ใน ๑๐๘ ท่าที่ออกแบบโดยพระศิวะ โดยมีสัญลักษณ์ที่พระกรขวาดึงกลองคือการสร้างโลก พระกรซ้ายมีเปลวเพลิงล้อมเป็นกรอบคือการสิ้นสุดที่ไฟจะเผาผลาญโลก

กลองในพระหัตถ์ของพระศิวะในปางศิวะนาฏราชนี้ เป็นกลองสองหน้า เอวตรงกลางคอด มีลูกตุ้มยึดกับสายสำหรับใช้กระทบหน้ากลองทั้งสองข้าง กลองนี้เรียกว่ากลอง **ทมรุ** ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่องค์พระศิวะท่านเลือกใช้ประกอบการรำรำอันยิ่งใหญ่นี้ ผู้ประกอบพิธีในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู ได้นำเอากลองนี้มาใช้ในการประกอบพิธีมงคล และพัฒนามาเป็นเครื่องดนตรีที่เรียกว่า “**บัณเฑาะว์**”



ภาพที่ ๑๐ พระศิวนาฏราช

ที่มา: <http://www.m-culture.in.th/>



ภาพที่ ๑๑ บัณเฑาะว์

- เทวรูปอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรี เช่น พระกณศกีสั่งข์ พระกฤษณะเป่าขลุ่ย และนางสุรัสวดีคิดพิณ เป็นต้น
- จดหมายเหตุของจีนฉบับต่างๆ ที่บันทึกระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ถึง พุทธศตวรรษที่ ๑๒ พบเครื่องดนตรีและอื่นๆ ที่ เกี่ยวข้องในดินแดนสุวรรณภูมิ ดังนี้ คนร้องเพลง สั่งข์ กลอง ระฆัง และการฟ้อนรำ

### ดนตรีไทยในสมัยทวารวดี

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในสมัยทวารวดี ปรากฏหลักฐานต่างๆ ดังนี้

- ภาพปูนปั้นนักดนตรีหญิง ๕ คน พบที่เมืองโบราณที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นปูนปั้นประดับฐานเจดีย์รูปนักดนตรีหญิง ๕ คน นั่งพับเพียบเข้าชิด ไม่สวมเสื้อ มีสไบพาดคล้องบ่า บางคนสวมเครื่องประดับ คือ คຸ້ມหู ลักษณะการบรรเลงดนตรีของนักดนตรีหญิงทั้ง ๕ เรียงจากซ้ายไปขวา ดังนี้ คนที่ ๑ ในมือถือเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับพิณน้ำเต้า กำลังทำท่าบรรเลง คนที่ ๒ ในมือถือเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง สันนิษฐานว่าเป็น ฉิ่ง เนื่องจากมีลักษณะกลมป้อม เป็นฝา ๒ ฝา แสดงท่ากำลังตี คนที่ ๓ มีเครื่องดนตรีคือ พิณ ๕ สาย วางพาดอยู่บนตัก แสดงอาการบรรเลงโดยการดีด คนที่ ๔ นั่งเท้าแขนขวา ใช้ แขนซ้ายจับบริเวณข้อศอกขวา ไม่ปรากฏเครื่องดนตรี สันนิษฐานว่าเป็นนักร้อง คนที่ ๕ ถือเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่ง สันนิษฐานว่าเป็นกรับ เนื่องจากการบรรเลงเครื่องดนตรีชิ้นนี้ คือ การดีดลงไปบนมืออีกข้างหนึ่งให้เกิดเสียง



ภาพที่ ๑๒ ภาพปูนปั้นนักดนตรีหญิง ๕ คน

- **ประติมากรรมยักษ์แคะมีปีกถือเครื่องดนตรี**

พบที่ฐานเจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม รายละเอียดภาพที่ปรากฏเป็นรูปบุคคลที่มีเศียรเป็นมนุษย์ ด้านหลังตัวมีปีกนก มีขาเป็นสัตว์ ถือเครื่องดนตรี ลักษณะดังกล่าวอาจจะหมายถึงครุฑ เทวดา คนธรรมดา หรือ วิชยาธร ที่กำลังเล่นเครื่องดนตรี

เทวดา คนธรรมดา กิณรี กิณนร หรือวิชยาธร โดยคติแล้วถือเป็นยักษ์จำพวกหนึ่ง อาศัยในป่าเขา ชอบเล่นดนตรี โดยเฉพาะคนธรรมดา ดังนั้น ประติมากรรมปูนปั้นดังกล่าวก็คือคนแคะที่หมายถึงยักษ์ อีกทั้งประติมากรรมรูปคนแคะมีปีก หรือคนแคะเล่นเครื่องดนตรีก็ปรากฏอยู่ทั่วไปในงานศิลปกรรมของอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกัน



ภาพที่ ๑๓ ประติมากรรมยักษ์แคะมีปีก ถือเครื่องดนตรี



ภาพที่ ๑๔ ระฆังหิน

- **ระฆังหิน** เป็นหินที่มีเสียง จะพบอยู่ในแหล่ง

โบราณคดีสมัยทวารวดี เช่น จังหวัดราชบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม เป็นหินลักษณะแบนๆ ความหนาประมาณ ๒๐ - ๓๐ ซม. รูปทรงเบี้ยวตามธรรมชาติ บางแผ่นมีความยาวถึง ๑ เมตร ตรงมุมยื่นจะเจาะเป็นรูกลมข องแผ่นหิน ซึ่งนำมาแขวนแล้วใช้ไม้เคาะมีเสียงดังกังวาน พบอยู่ตามซากโบราณสถานสำคัญ

### ดนตรีไทยในสมัยลพบุรี

มักพบภาพสลักหินเกี่ยวกับเครื่องดนตรีแฝงอยู่ตามหน้าบันและทับหลังของโบราณสถานแบบอิทธิพลศิลปะเขมรที่เรียกกันว่า “ปราสาท” มีอายุในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เท่าที่พบมีดังนี้

๑. หน้าบันด้านตะวันออก ของปราสาทหรือพระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นภาพพระศิวนาฏราชหรือพระอิศวรทรงพ้อนรำอยู่ตรงกลางท่ามกลางเทพ ๕ องค์ ๒ ใน ๕ คือ พระอุมาหรือพระนางปารพตี มเหสี และพระคณศ โอรส อีก ๓ องค์ คือ นักดนตรีกำลังตีตีพิณ ๑ องค์ ตีฉิ่ง ๑ องค์ และทำท่าคล้ายจะสีซออีกองค์เพราะภาพชำรุดไป

๒. ทับหลังจากปราสาทศรีขรภูมิ อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นภาพพระศิวนาฏราช พระอิศวรทรงยืนพ้อนรำบนหลังหงส์เหนือหน้ากาลตรงกลาง ตอนล่างด้านขวา คือ พระนารายณ์กำลังทำท่าคล้ายตีฉิ่ง และพระอุมาคล้ายถือบันฑิตาฆะวักด้วยพระหัตถ์ข้างหนึ่ง ส่วนด้านซ้ายคือพระพรหมซึ่งสองพระหัตถ์ข้างกำลังตีฉิ่ง และพระคณศกำลังตีกลอง

### ๓. ทับหลังที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา มี ๒ อัน ได้แก่

**ทับหลังทิศตะวันตก** ประกอบด้วยภาพสลัก ๒ แห่ง แนวบนเป็นภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องยืนระหว่างต้นไม้อันหนึ่ง มีพระยามารเฝ้าอยู่ข้างๆ พร้อมบริวารและมีขบวนราชยานคานหามกับเครื่องสูงอยู่ริมซ้ายแนวล่างเป็นรูปพนักงานชาวประโคมกับนักฟ้อนรำ สันนิษฐานว่าเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติตอนเทศนาโปรดพระยามารตามพุทธศาสนาฝ่ายมหายานซึ่งอนุญาตให้มีดนตรีประกอบเทศนาได้

สำหรับภาพพนักงานชาวประโคมที่ปรากฏในแนวล่าง ประกอบด้วย ผู้เป่าสังข์ ๑ ตีกลองหน้าเดียว โดยเขว่นสะพายแล่งบ่า ๑ เป่าแตร (น่าจะทำด้วยเขาสัตว์) ๑ ตีกลองสองหน้าโดยเขว่นสะพายแล่งบนบ่า ๑ ผู้หามฆ้องขนาดใหญ่ ๒ พร้อมคนตี ๑ และคนเป่าขลุ่ย ๑ ตามลำดับ แต่ละคนเล่นดนตรีไปด้วยเดินไปด้วย

**ทับหลังทิศตะวันออก** เป็นภาพเรื่องรามายณะตอนสุกรีพรตครองเมือง ประกอบด้วยภาพพระลักษมณ์ประทับบนราชยาน มีพลวานรเป็นพลแบกและพลบริวารเบี่ยงหน้า สุกรีพประทับบนคานหามแบกโดยพลลิงทั้งสองข้างแวดล้อมด้วยเครื่องสูง รถมทั้งเครื่องดนตรีประกอบเกียรติยศตรงใต้ราชยานของพระลักษมณ์ โดยพลวานรเป็นผู้บรรเลง เครื่องดนตรีที่ปรากฏได้แก่ เครื่องเป่า ๒ ชนิด คือ ขลุ่ยกับแตรเขาสัตว์ เครื่องตี ๒ ชนิด คือ ฆ้องแบกโดยพลวานร ๒ คน ตัวยืนข้างหลังเป็นผู้ตี กับกลองสองหน้าที่มีสายคล้องคอลงมาตีด้วยมือ

### ดนตรีไทยสมัยสุโขทัย

หลักฐานที่แสดงเรื่องราวของดนตรีสมัยสุโขทัยได้ชัดเจน ได้แก่ ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ที่มีบันทึกเรื่องดนตรี คือ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (ศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง) จารึกการสมโภชรอยพระพุทธรูปบาท และจารึกวัดพระยืน เมืองลำพูน นอกจากศิลาจารึกแล้ว ยังปรากฏเรื่องราวของดนตรีในภาพปูนปั้นประกอบหน้าบันของปราสาทวัดพระพายหลวง และปรากฏในไตรภูมิพระร่วงอีกด้วย

- ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (ศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง) พ.ศ.๑๘๓๕ จารึกเรื่องราวของชาวสุโขทัย มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงเครื่องดนตรีไทยไว้ว่า

(ด้านที่ ๑) “ปากประตุมิกะดิ่งอันฉิ่ง เขว่นไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้อง ซ่องใจ มันจ๊กกล่าว เถิงเจ้าเถิงขุนบ่ไว้ไปลั่นกะดิ่งอันท่านเขว่นไว้...”

(ด้านที่ ๒) “...ดบงคักกลอง ด้วยเสียงพาดเสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจ๊กมักเล่น เล่น ใครจ๊กมักหัว หัว ใครจ๊กมักเลื้อน เลื้อน...”

เครื่องดนตรีที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้ กระดิ่ง การประโคมกลอง (ดบงคักกลอง) เครื่องดนตรีประเภทตี (พาทย์) พิณ เสียงเอื้อน (เสียงเลื้อน) เสียงร้อง (เสียงขับ)

- ศิลาจารึกเขาสุมณภู เขาพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย พ.ศ.๑๘๑๒ ได้บันทึกชื่อเครื่องดนตรีและการละเล่นไว้ ดังนี้

“ปลา (ปลา) หนทางยอมเรียงชั้นหมากชั้นพลู บูชาพิลม (อภิมัย) ระบายเดินเล่นทุกชั้น (ทุก  
อย่าง)... ด้วยเสียงสาธุการบูชา อีก ดุริยพาทย์พินฆ้องกลอง เสียงดีดสีพองคังคินจ๊กหล่มอื้น (เพียงคินจ๊กหล่ม  
นั้น)”

เครื่องดนตรีและการละเล่นที่ปรากฏในศิลาจารึกเขาสุมณภูฏ ดังนี้ ระบุว่า เดิน คนตรี (ดุริย)  
เครื่องดนตรีประเภทดี (พาทย์) พิน ฆ้อง กลอง เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย (ดีด, สี)

- ศิลาจารึกวัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พ .ศ.๑๕๑๓ เป็นจารึกที่มีชื่อเครื่องดนตรี  
ปรากฏอยู่มากที่สุด ดังนี้

“...ดีพาทย์ดังพินฆ้องกลองปีสรในพิสนญชัย ทะเทียด กาทล แตรสังฆฆาน กังสตาล มรทงค์  
ดงเคียด เสียงเลิศ เสียงก้อง อีกทั้งคนร้อง โห้อ้อคาสะท้านทั่วทั้งนครทริญชัยแล...”

เครื่องดนตรีที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดพระยืน ดังนี้ เครื่องดนตรีประเภทดี (พาทย์) พิน ฆ้อง  
กลอง ปีโฆน (ปีสรใน) แตรเขาสัตว์ (พิสนญชัย) กลองสองหน้า (ทะเทียด) แตรอง (กาทล) แตร สังฆ  
กังสตาล ตะโพน (มรทงค์) และกลองทัด (ดงเคียด)

มรทงค์ หรือ ตะโพน เป็นสิ่งแทนดุริยเทพที่นักดนตรีไทยนับถือมาก คือ พระพรคนธรรพ อีกทั้ง  
ทั้ง ตะโพนจะเป็นผู้ขึ้นเพลงสาธุการ ซึ่งเปรียบได้กับเพลงครูของนักดนตรีไทย เมื่อนักดนตรีไทยได้ยินเสียง  
ตะโพนขึ้นเพลงสาธุการจะพนมมือไหว้เพื่อแสดงความเคารพครู

- ภาพปูนปั้นประกอบหน้าบันทางทิศเหนือของปราสาทวัดพระพายหลวง ซึ่งกิตติ วัฒน  
มหาตม์ กล่าวใน สารนิพนธ์เรื่องดนตรีสุโขทัย : ศึกษาและวิเคราะห์จากหลักฐานโบราณคดีที่ปรากฏใน  
ประเทศไทย ว่า “มีลักษณะชำรุดไปมากไม่สมบูรณ์ อ.มนตรี ตราโมท กล่าวว่า ได้เห็นครั้งหนึ่งในคราวไป  
ราชการที่สุโขทัย และได้ชำรุดเสียแล้วในภายหลังได้อ้างอิงภาพปูนปั้นนี้ประกอบคำบรรยายเรื่องดนตรีสมัย  
สุโขทัย ในปี พ.ศ.๒๕๐๑ ในปัจจุบันภาพนี้ชำรุดมาก ลักษณะภาพประกอบด้วยรูปคนกำลังเดินระบำและคน  
ยืนบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง พิจารณาจากร่องเครื่องดนตรีส่วนที่ยังเหลือและท่าทางในการบรรเลง  
อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นเครื่องดนตรีลักษณะคล้ายกับภาพคนยืนบรรเลง พินน้ำเต้าสายเดี่ยว พบที่เทวสถาน  
บายน นครธม มีอายุราว พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ แต่ว่า อ.มนตรี ตราโมท เมื่อได้เห็นภาพลายปูนปั้นนี้เป็น  
ครั้งแรก ท่านได้สรุปว่า คนยืนคิด กระจับปี ภาพนี้เป็นหลักฐานเพียงชิ้นเดียวที่แสดงภาพเครื่องดนตรีใน  
สมัยสุโขทัย” (กิตติ วัฒนมหาตม์, 2533: 53)

- ไตรภูมิพระร่วง มีข้อความที่เกี่ยวกับการละเล่นดนตรีและเครื่องดนตรีปรากฏ โดยแยก  
ประเภทได้ดังนี้

๑. ประเภทที่เกี่ยวกับนาฏศิลป์และการละเล่น ได้แก่คำว่า บ้างเดินบ้างรำ บ้างฟ้อน ระบำ กับฉิ่ง  
ริงรำจับระบำรำเต้น

๒. ประเภทที่เกี่ยวกับการบรรเลงดนตรีและการขับร้อง ได้แก่คำว่า บันลือเพลง ร้อง ขับ ดีด สี ตี เป่า และ ดุริยดนตรี

๓. ประเภทที่เกี่ยวกับเครื่องดนตรี ได้แก่คำว่า ฆ้อง กลอง กลองใหญ่ กลองราม กลองเล็ก แตร สังข์ กังสดาล มโหระทึก พาทย พิณ ฉิ่ง ฉาบ บัณเฑาะว์ ตีกลอง ตีพาทย ตีกรับ ดิดพิณ สีซอ พุงตอ เป่าปี่แก้ว ปี่ไฉน บัญจางคิกดุริย พิณพาทย และนาครำ (ปัญญา รุ่งเรือง, ๒๕๔๖: ๕๕)

วงดนตรีไทย ที่ปรากฏในสมัยสุโขทัย ดังนี้

- วงปีพาทยเครื่องห้า ประกอบด้วยเครื่องดนตรี คือ ปี่ ฆ้องวง ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง
- วงขับไม้ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี คือ คนขับลำนำ ซอสามสาย บัณเฑาะว์



ภาพที่ ๑๕ วงปีพาทยเครื่องห้า สมัยสุโขทัย



ภาพที่ ๑๖ วงขับไม้

บทบาทและหน้าที่ของดนตรีไทยในสมัยสุโขทัย แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

๑. หน้าที่ประกอบการแสดง ได้แก่ การระบำ รำ ฟ้อน เต้น
๒. หน้าที่ขับกล่อม ได้แก่ การขับ การร้อง
๓. หน้าที่ประกอบพิธีการ ได้แก่ การประโคมและการแห่แหน
๔. ทำหน้าที่เป็นสัญญาณ ดังปรากฏ กระดิ่ง ที่เอาไว้ลั่นเพื่อร้องทุกข์ นอกจากนี้ คำว่า “ทุ่ม” และ “โมง” ที่ใช้บอกเวลาในปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลมาจากเสียงของเครื่องดนตรีเพื่อใช้บอกเวลาในอดีต “ทุ่ม” เกิดจากเสียงของ การตีกลอง เช่น ๒ ทุ่ม หมายถึง เมื่อถึงเวลานี้จะตีกลอง ๒ ที ส่วนคำว่า “โมง” เกิดจากเสียงของการตี โหม่ง



### ดนตรีไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

หลักฐานที่แสดงเรื่องราวของดนตรีสมัย กรุงศรีอยุธยามีจำนวนมาก ยกตัวอย่างที่สำคัญ เช่น กฎมณเฑียรบาล จดหมายเหตุลาลูแบร์ หนังสือจินดามณี เป็นต้น

- กฎมณเฑียรบาล กล่าวถึงเรื่องดนตรีไทยและ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ตอนที่ ๑๕ “แต่ประตูดุแสดงรามถึงสระแก้ว ไอยการหมื่นโทวาริก ผู้ชายหญิงเจรจาด้วยกันก็ดี นิ่งในที่สงัดก็ดี อนึ่งทอดแหแลตกเบ็ดสู่มื้อสอนสอนนาง แลร้องเพลงเรือเป่าขลุ่ยเป่าปีที่ดีดีทับขับรำ โห่ร้องที่นั่น ไอยการหมื่นโทวาริก ถ้าจับได้โทษ ๓ ประการ ประการหนึ่งให้ส่งมหาดไท ประการหนึ่งให้ส่งองครักษ์ประการหนึ่งให้ส่งสกลลงหว้าช้าง” และตอนที่ ๒๐ “อนึ่งในท่อน้ำในสระแก้ว ผู้ใดที่เรือฤดูเรือปทุมเรือกูปแลเรือมีสาตราวุธ แลใส่หมวกคลุมหัวนอนมาชายหญิงนั่งมาดี วัยกัน นิ่งชเลาะดีคำ กัน ร้องเพลงเรือเป่าขลุ่ย สีซอดีดจเข้ กระจับปีตีโทนทับโห่ร้องนี่นั่น... อนึ่งพิริยหมู่แขกขอมลาวพม่าเมงมอญมสุมแสงเงินจามชวานานา ประเทศทั้งปวง แลเข้ามาเคียรในท้ายสนมก็ดี ทั้งนี้ไอยการขุนสนมห้าม...”

เครื่องดนตรีและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล ได้แก่ เพลงเรือ ขับรำ ขลุ่ยเป่า ซอ จะเข้ กระจับปี ทับ โทน

- จดหมายเหตุลาลูแบร์ ปรากฏเรื่องดนตรีไทย ดังนี้ ซอ ปี่ กรับ ฆ้อง ฉาบ (ในจดหมายเหตุลาลูแบร์ใช้คำว่า “โองฉ่าง”) ฆ้องวง (พาทย์ฆ้อง) บัณเฑาะว์ (ตะลุงปุงปึง) ตะโพน กลองทัด โทน มีการร้องขับประกอบดนตรี (ช่างขับ) มีวงประโคม ซึ่งประกอบด้วย แตรและกลอง นอกจากนี้ ลาลูแบร์ยัง บันทึกบทเพลงเพลงสายสมรไว้ด้วย

- หนังสือจินดามณี ปรากฏโคลงในหนังสือจินดามณี บรรยายถึงวงมโหรีไว้ว่า

นางขับขานเสียงแจ้ว	ฟังใจ
ตามเพลงกลอนกลใน	ภาพพร้อม
มโหรีบรรเลงไฉน	ซอพาทย์
ทับ กระจับปี ก้อง	เร่เร้ารัฐจวนๆ

วงดนตรีไทย ที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่

- **วงขับไม้** ประกอบด้วย คนร้องหรือขับลำนำ บัณเฑาะว์ ซอสามสาย (เป็นวงดนตรีไทยที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย) โดยวงขับไม้ใช้ในพระราชพิธีสมโภชต่างๆ เช่น พิธีสมโภชช้างเผือก เป็นต้น
- **วงมโหรี** จะมีหลายหลายแบบ เช่น วงมโหรีเครื่องสี่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ คนร้องพร้อมตีกรับพวง ซอสามสาย กระจับปี และทับ วงมโหรีเครื่องหก ประกอบด้วย โดยวงมโหรีเป็นวงสำหรับขับกล่อมในพระราชสำนัก นอกจากนี้ ในโคลงบทหนึ่งในหนังสือจินดามณีก็มีการกล่าวถึงวงมโหรีตามที่อธิบายแล้วข้างต้น



ภาพที่ ๑๗ วงมโหรีเครื่องสี่



ภาพที่ ๑๘ วงมโหรีเครื่องหก

- **วงเครื่องสาย** เป็นการประสมวงดนตรีของชาวบ้านที่มีการรวมกันเล่นอย่างไ้ ไม่มีแบบแผน สดแต่ใครจะมีเครื่องดนตรีชนิดใด เช่น ซอด้วง ซออู้ จะเข้ กระจับปี่ โทณ ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น (ปัญญา รุ่งเรือง, ๒๕๔๖: ๘๖)
- **วงปี่พาทย์** แบ่งเป็น ๒ ชนิด คือ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา และวงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบา อาจเรีย กว่าปี่พาทย์ชาตรีก็ได้ เนื่องจากใช้บรรเลงประกอบการเล่น โนราชาตรี ประกอบด้วย ปี่นอก โทณชาตรี กลองชาตรี ฉิ่ง ฉับ ปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก ประกอบด้วย ปี่ใน ระนาด ฉิ่งวง ตะโพน กลองทัด (๑ ใบ)



ภาพที่ ๑๙ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบาหรือวงปี่พาทย์ชาตรี



ภาพที่ ๒๐ วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนัก

- **วงปี่กลอง** เป็นการประสมวงประเภทวงเครื่องประ โคมเพื่อใช้ในพระราชพิธี เช่น วงปี่ฉม กลองชนะ และมีการประสมวงปี่กลองเพื่อใช้ในพิธีการอื่นๆ เช่น ปี่ชวา กลองแขก เป็นต้น

**บทเพลง** ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พบหลักฐานที่บันทึกเรื่องบทเพลงไว้มากมาย แบ่งได้หลายประเภท เช่น ประเภทเพลงหน้าพาทย์ ใช้บรรเลงเพื่อประกอบการแสดงหรือประกอบพิธีกรรม ประเภทเพลงเกร็ด ใช้บรรเลงเพื่อการฟัง ซึ่งส่วนมากจะเป็นการจดจำสืบทอดต่อกันมา ไม่มีการบันทึก อย่งไรก็ตาม ชาวต่างชาติ ได้บันทึก โน้ตและเนื้อร้องเพลงไทย ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน จำนวน ๒ เพลง คือ เพลงสุใจ และเพลงสายสมร รายละเอียดดังนี้

● เพลงสุดใจ บันทึกโน้ตเพลงโดยนายเซอร์เว (Gervaise) เมื่อ พ.ศ.๒๒๓๑ บันทึกไว้ว่าชื่อเพลง “สุดใจ” (Sout Chai) พร้อมมีเนื้อร้องภาษาฝรั่งเศสกำกับไว้ได้โน้ต โดยเนื้อร้องขึ้นต้นว่า “สุดใจเอ๋ย”

● เพลงสายสมร บันทึกโน้ตโดยนายซิมอง เดอ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubere) พ.ศ. ๒๒๒๖ พร้อมมีเนื้อร้องภาษาฝรั่งเศสกำกับไว้ได้โน้ต โดยเนื้อร้องขึ้นต้นว่า “สายสมรเอ๋ย”

บทบาทและหน้าที่ของดนตรีไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

๑. หน้าที่ประกอบการแสดงมหรสพ เช่น หนังใหญ่ โขน ละคร
๒. หน้าที่ขับกล่อม หรือบรรเลงเพื่อการฟัง ได้แก่ วงมโหรีใช้ขับกล่อมในราชสำนัก และวงเครื่องสาย สำหรับความบันเทิงของชาวบ้าน
๓. หน้าที่ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การประโคมและการแห่แหน ดนตรีบรรเลงในพิธีกรรมต่างๆ

การละเล่นและศิลปะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการละเล่นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ยกตัวอย่างเช่น

๑. โขน ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนักบรรเลงประกอบ เพลงที่ใช้คือเพลงหน้าพาทย์
๒. ละครนอก ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างเบาบรรเลงประกอบ เพลงที่ใช้คือเพลงหน้าพาทย์
๓. ละครใน ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าอย่างหนักบรรเลงประกอบ เพลงที่ใช้คือเพลงหน้าพาทย์
๔. หนังใหญ่ บทพากย์หนังใหญ่ในสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าวถึงดนตรีไทย ดังนี้

ลงการากษสสำแดง อูรุษยากล้ำแข็ง

จะเล่นให้ท่านทั้งหลายดู

หัยศรีโขนทวารเบิกบานประคองมือกลองตะโพนครุ

ดูเล่นให้สุขสำราญ

จึงจตุรูปเทียนลับพลันจบเสียร โบกควัน

แล้วจิมซึ่งปลายศรหัย

พลโห่ขานโห่หวันไหวปีแฉ้วจับใจ

ตะโพนและกลองฆ้องขาน

เร่งเร็วเอาเทียนตติปลายศรีอ่านเวทย์ขอพร

ศรีสวัสดิ์สมพอง

พลโห่ขานโห่ทั้งมองพิณพาทย์ตะโพนกลอง

ดูเล่นให้สำราญ



ภาพที่ ๒๑ การเล่นหนังใหญ่

๕. กายหัตถ์เหวี่ยง

๖. มหาชาติคำหลวง มีการกล่าวถึงดนตรี เช่น การขับรำ ตีฉิ่ง กลองประเภทต่างๆ ดุริยางค์ สังคีต แตรสังข์ ปี่จิ้ง ปี่แก้ว สรไน มโหระทึก จะเข้

ดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

● สมัยรัชกาลที่ ๑ (พ.ศ.๒๓๒๕ - พ.ศ.๒๓๕๒) ได้มีการเพิ่มกลองทัดเข้าไปในวงปี่พาทย์เครื่องห้า จากสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีเพียงใบเดียว เพิ่มเป็น ๒ ใบ มีเสียงสูงใบหนึ่ง เสียงดัง “ตุ้ม” และมีเสียงต่ำใบหนึ่ง เสียงดัง “ต้อม”



ภาพที่ ๒๒ วงปี่พาทย์เครื่องห้า สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองต่อจากคลองรอบกรุง เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๘ พระราชทานนามว่า “คลองมหานาค” ตามแบบอย่างคลองนอกเขตพระนครที่กรุงศรีอยุธยา วัตถุประสงค์ของการขุดคลองนี้เพื่อให้ใช้เล่น เพลงสัทวาในฤดูน้ำหลากเหมือนประเพณีเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังในหนังสือประชุมบทสัทวาเล่นถวายในรัชกาลที่ ๕ อธิบายว่า “ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้

สักวาลเล่นกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ที่โปรดฯ ให้ชุดคลองมหานาคทำเป็นเกาะเกียน อะไรต่างๆ ในรัชกาลที่ ๑ ก็จะได้เป็นที่สำหรับประขุมเล่นดอกสร้อยสักวา ตามฤดูกาล มาซาไปในรัชกาลที่ ๔ เพราะเล่นปีพาทย์กันมาก และเข้าใจว่าเพราะพระราชทานอนุญาตให้ใครๆ เล่นละครผู้หญิงได้ไม่ห้ามตั้งแต่ก่อน ผู้มีบรรดาศักดิ์ เล่นปีพาทย์และละครกันเสียโดยมาก จึงไม่มีใครมีใครเล่นสักวา ...” (คณะอาจารย์ภาษาไทย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา, ๒๕๕๑ อ้างโดย สงัด ภูเขาทอง, ๒๕๓๒)

### ตัวอย่างเพลงสักระวาพระทอง

สักระวาขอบังคมองค์พรหมเมศ	เสด็จประเวศบรรลัγγ์ที่นังหงส์
ไหว้สยามภูษานามสำราญองค์	เสด็จทรง โกสิย์มณีนิด
ไหว้วันรายณ์ฤทธิรงค์ผู้ทรงครุฑ	อยู่สมุทระทะเลนมบรรทมสินธุ์
ทั้งสามพระประเสริฐเลิศฟ้าดิน	อย่าราकिनเชิญมารับค่านับเอย

● สมัยรัชกาลที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๒๕ - พ.ศ.๒๓๖๗) เป็นยุคที่ดนตรีไทยมีความรุ่งเรืองอย่างมาก สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสนพระทัยในเรื่องดนตรีไทย อีกทั้งพระองค์ยังมีพระปรีชาสามารถในด้านดนตรีไทยโดยเฉพาะ **ขอสามสาย** ท่านทรงมีขอสามสายคู่พระหัตถ์ชื่อว่า **“ขอสามสายฟ้าฟาด”** อีกทั้งท่านพระราชนิพนธ์ **“เพลงบุหลันลอยเลื่อน”** หรือ **“เพลงสรรเสริญพระจันทร์”** และเป็นที่รู้จักกันในชื่อ **“เพลงทรงพระสุบิน”** เหตุจากกีนหนึ่งท่านเสด็จเข้าที่พระบรรทม และทรงพระสุบินว่า พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปในสถานที่แห่งหนึ่ง เป็นรมณีสถานสวยงาม ขณะนั้นทอดพระเนตรเห็นดวงจันทร์ลอยเข้ามาใกล้พระองค์และสาดแสงสว่างไสวไปทั่วบริเวณ ทันใดนั้น ก็ได้ทรงสดับเสียงดนตรีทิพย์อันไพเราะเสนาะพระกรรณ สร้างความเพลิดเพลินพระราชหฤทัย ครั้นแล้วดวงจันทร์ก็ค่อยๆ เลื่อนลอยลอยห่างออกไปในท้องฟ้า ทั้งเสียงดนตรีก็ค่อยๆ หายไป พลันก็เสด็จตื่นพระบรรทม แม้เสด็จตื่นพระบรรทมแล้วเสียงดนตรีในพระสุบินยังคงกังวานอยู่ในพระโสต จึงโปรดฯ ให้เจ้าพนักงานดนตรีเข้ามาต่อเพลงดนตรีนั้นไว้แล้วพระราชทานชื่อว่า **“เพลงบุหลันลอยเลื่อน”** ซึ่งบทเพลงนี้ ครั้งหนึ่งเคยเป็น **“เพลงสรรเสริญพระบารมี (แบบไทย)”** และในสมัยรัชกาลที่ ๖ เพลงทรงพระสุบินได้ถูกดัดแปลงใช้บรรเลงเป็น **“เพลงสรรเสริญเสือป่า”** ด้วย

นอกจากพระราชนิพนธ์เพลงบุหลันลอยเลื่อนแล้ว ท่านทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน **“ตราภูมิคุ้มห้าม”** ให้แก่เจ้าของสวนมะพร้าวที่มีต้นมะพร้าวชออยู่ให้สวน เพื่อไม่ต้องเสียภาษีอากร เนื่องจากกะโหลกขอสามสายต้องต้องใช้กะลามะพร้าวเป็นปุมสามเส้า มีรูปลักษณะพิเศษ เป็นของหายาก มิได้มีอยู่ทั่วไปทุกสวนมะพร้าว

นอกจากนี้ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ การขับเสภาเป็นมหรสพที่ชาวบ้านให้ความนิยม เสภาในอดีตเป็นเพียงการขับทำนองเสภาอย่างเดียว โดยใช้รับเสภา ๒ คู่เข้าประกอบการขับเท่านั้น ต่อมามีการนำวงปีพาทย์

เข้าไปประกอบเพื่อให้ช่างขับได้พักเหนื่อย ต่อมาช่างขับได้นำทำนองอย่างละครและมีการนำเอาปี่พาทย์เข้าไปปรับคันท้อง และมีการนำ “กลองสองหน้า” มาใช้ตีหน้าทับแทนตะโพนกลองทัด เรียกวงปี่พาทย์ชนิดนี้ว่า “วงปี่พาทย์เสภา”



ภาพที่ ๒๓ วงปี่พาทย์เสภา



ภาพที่ ๒๔ กลองสองหน้า

● สมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๓ - พ.ศ.๒๓๙๔) มีการสร้างเครื่องดนตรีไทยขึ้นเพิ่มอีก ๒ ชนิด คือ ระนาดทุ้ม และ ฆ้องวงเล็ก เพื่อนำมาประสมในวง ปี่พาทย์ จากเดิมเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เมื่อเพิ่มเครื่องดนตรีไทยทั้ง ๒ ชนิดเข้าไปจะเป็น “วงปี่พาทย์เครื่องคู่”

การประสมวงดนตรีไทยสมัยนี้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ลีลาการบรรเลงและเสียงของวงปี่พาทย์ก็เปลี่ยนไปเช่นกัน คือ มีเสียงทุ้มเพิ่มขึ้น มีลีลาการหยอกดี าระหว่างเครื่องหน้าและเครื่องหลัง ทางฆ้องวงเล็กและทางระนาดทุ้มทำให่วงปี่พาทย์มีสีสันและชีวิตชีวาเพิ่มมากกว่าแต่ก่อน

เครื่องดนตรีไทยที่เป็นประเภทเครื่องหน้า ได้แก่ ปี่พาทย์ ระนาดเอก ปี่ใน เครื่องสาย ซอด้วง จะเข้ ประเภทเครื่องหลัง ได้แก่ ปี่พาทย์ ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดทุ้ม เครื่องสาย ซออู้ ขลุ่ย

นักดนตรีไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีนักดนตรีที่มีชื่อเสียงคือ พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร หรือครุมีแขก) ดังปรากฏในบทไหว้ครูเสภา ขุนช้างขุนแผนว่า “ครุมีแขกคนนี้เขาดิครัน เป้าทอยลอยลั่นบรรเลง ภา” พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร ) สามารถบรรเลงเครื่องดนตรีได้หลายชนิด ได้รับยกย่องเป็นพิเศษคือ ปี่และซอสามสาย รับราชการตำแหน่งปลัดจางวางมหาดเล็ก เป็นครูและหัวหน้าวงปี่พาทย์ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นตำรับการแต่งเพลงลูกลือลูกขัดหรือเพลงประเภทเพลงทยอยได้แต่งเพลงไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เพลงจีนแสด เพลงอาเฮีย เพลงชมสวนสวรรค์ เพลงแปะ เพลงทยอยใน เพลงทยอยนอก ทยอยเดี่ยว และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระประดิษฐไพเราะ จากการประพันธ์เพลงเชิดจีน



ภาพที่ ๒๕ พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร หรือ ครุมีแขก)

● สมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ.๒๓๘๔ - พ.ศ.๒๔๑๓) ได้มีการประดิษฐ์ เครื่องดนตรี เพิ่มขึ้นอีก ๒ ชนิด เลียนแบบ ระนาดเอก และระนาดทุ้ม โดยใช้โลหะทำลูกกระพรวน และทำรางระนาดให้แตกต่างกัน เรียกว่า ระนาดเอกเหล็ก และระนาดทุ้มเหล็ก นำมาบรรเลงเพิ่มในวงปี่พาทย์เครื่องคู่ ทำให้ขนาดของวงปี่พาทย์ขยายใหญ่ขึ้นจึงเรียกว่า “วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่” กล่าวเฉพาะ ระนาดทุ้มเหล็ก เป็นเครื่องดีที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริให้สร้าง โดยถ่ายทอดมาจากทียบเพลงฝรั่งอย่างเป็นเครื่องเขี้ยวเหล็ก



ภาพที่ ๒๖ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

ในสมัยนี้ นิยมการร้องเพลงส่งให้คนตรีรับ หรือที่เรียกว่า “การ ร้องส่ง” กันมากจนกระทั่ง การขับเสภาซึ่งเคยนิยมกันมาก่อนค่อยๆ หายไป

นักดนตรีไทย ที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้ได้แก่ พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางกูร) และครูช้อย สุนทรวาทีน

ครูช้อย สุนทรวาทีน (ไม่ทราบปีที่เกิดและปีที่ถึงแก่กรรม) เป็นบุตรนายทั้ง บิดา เป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ครูช้อยมีภรรยาชื่อไผ่ มีบุตรธิดา ๔ คน เป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียง คือ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) เจ้ากรมพิณพาทย์หลวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครูช้อย สุนทรวาทีน ตาบอดตั้งแต่ยังเด็ก ได้เรียนดนตรีกับบิดาจนมีความสามารถเป็นอย่างดี สอนดนตรีในพระบรมมหาราชวัง ตำหนัก และบ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายแห่ง และสอนประจำที่วงปี่พาทย์วัดน้อยทองอยู่ ศิษย์ที่มีชื่อเสียง เช่น พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) พระประดัดดุริยกิจ (แหยม วิณิน) หลวงบรรเลงเลิศเลอ (กร กรวาทีน) ครูช้อยท่านได้แต่งเพลงไว้เป็นจำนวนมาก ประเภทเพลงสามชั้น เช่น เพลงแขกกลพบุรี เพลงบังใบ เพลงอกทะเล เพลงแขกโอด เพลงใบ้คั้ง เพลงเทพัญจวน เพลงเขมรราชบุรี เพลงมาลีหวน ประเภทเพลงโหมโรง เช่น เพลงโหมโรงครอบจักรวาล เพลงโหมโรงมะลิเลื้อย เพลงโหมโรงไอยเรศ เป็นต้น

● สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๔๑๑ - พ.ศ.๒๔๕๓) ในสมัยนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพระดำริปรับปรุง วงปี่พาทย์ดีดคำบรรพ์ ขึ้น เพื่อประกอบการแสดงละครดีดคำบรรพ์ ที่เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร) ได้ประดิษฐ์ขึ้นตามแนว

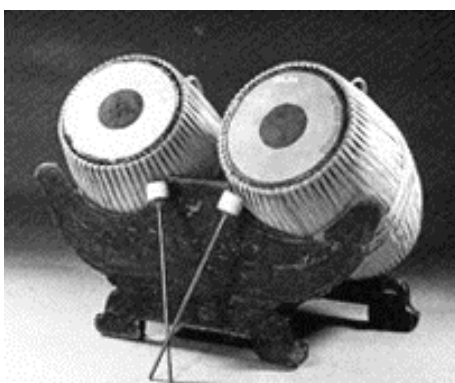
ทางการแสดงโอเปร่า (opera) ของตะวันตก ในการปรับปรุงวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ให้มีเครื่องดนตรีเกิดขึ้นใหม่ ๒ ชนิด คือ กลองตะโพน กับ ฆ้องหุ่ย ๗ ใบ นอกจากนี้ หัวใจของวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์อยู่การตัดเครื่องดนตรีที่มีเสียงสูง ได้แก่ ปี่ ฆ้องวงเล็ก ซอด้วง ออก และไม้ดีใจไม้ฉวม สาเหตุที่ชื่อวงดนตรีดึกดำบรรพ์เนื่องจากนำไปบรรเลงประกอบการแสดงละครดึกดำบรรพ์ที่ตั้งชื่อตามโรงละครซึ่งเป็นสถานที่แสดง

กลองตะโพน คือ ตะโพนแต่นำมาตีอย่างกลองทัด โดยใช้ไม้ฉวมที่ตีระนาดเป็นไม้ดีใจ ไม้ดีใจใช้ฝ่ามือตีอย่างตะโพน จึงเรียกกันว่า “กลองตะโพน” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงนำมาใช้คราวทรงปรับปรุงวงปี่พาทย์สำหรับประกอบการแสดงละครดึกดำบรรพ์เมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ โดยทรงประดิษฐ์เท้าหรือที่ตั้งสำหรับวางรองตะโพนข้างหนึ่ง ตั้งตะแคงลาดมาทางผู้ตีอย่างกลองทัด นอกจากนี้ใช้ในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์แล้วยังใช้ในวงปี่พาทย์ไม้ฉวมแทนกลองทัด

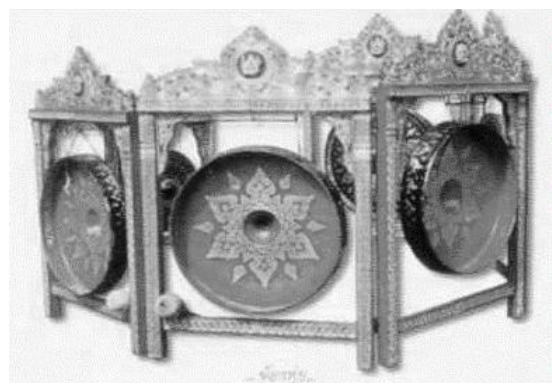
ฆ้องหุ่ย ๗ ใบ คือ ฆ้องหุ่ยเรียงขนาดตามเสียง ๗ เสียง จะตีตามเสียงสุดท้ายของวรรคเพลง ฆ้องหุ่ย ๗ ใบจะใช้ในวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์เท่านั้น



ภาพที่ ๒๕ วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์



ภาพที่ ๓๐ กลองตะโพน



ภาพที่ ๓๑ ฆ้องหุ่ย ๗ ใบ



บทเพลงไทย ที่ได้รับความนิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ เพลงเขมรไทรโยค และ เพลงลาวดวงเดือน

**เพลงเขมรไทรโยค** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนิพนธ์เพลงเขมรไทรโยค เมื่อครั้งตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสน้ำตกไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี บทร้องเพลงเขมรไทรโยค ได้บรรยายความงามของน้ำตกไทรโยค และมีบทที่ร้องแทนเสียงน้ำพุ “มันดังจอกจอก โครมโครม” และเสียงนกยูง “ก้อก ก้อก กระโถ๊งห่ง”

**เพลงลาวดวงเดือน** เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ซึ่งเป็นที่ระลึกถึงเจ้าหญิงชมชื่นหญิงอันเป็นที่รัก โดยมีรายละเอียดคือ ทรงแต่งในระหว่างเดินทางไปราชการหัวเมืองภาคเหนือและภาคอีสาน เดินทางด้วยเกวียน ท่านได้แนวการประพันธ์เพลงจากเพลงลาวคำเนินทราย จึงตั้งชื่อว่าเพลงลาวคำเนินเกวียน แต่เนื่องจากบทร้องเพลงนี้ขึ้นต้นว่า “โอ้ละหนอ ดวงเดือน” คนทั่วไปจึงเรียกตามบทร้องว่า “ลาวดวงเดือน”

นักดนตรีไทย ที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้ ได้แก่ พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) และ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน)



ภาพที่ ๒๑ พระยาประสานดุริยศัพท์  
(แปลก ประสานศัพท์)

**พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์)** (พ.ศ.๒๔๐๓ - พ.ศ.๒๔๖๓) เป็นผู้เชี่ยวชาญการบรรเลงเครื่องดนตรีไทยทุกชนิด ได้รับยกย่องเป็นพิเศษคือ ปี่ ขลุ่ย และระนาดเอก ท่านเคยตามเสด็จฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ไปประเทศอังกฤษ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย ครั้งนั้นนายแปลกได้ทำให้ชาวอังกฤษ รวมถึงสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียพิศวงในวิธีการเป่าปี่และขลุ่ยของไทย จนต้องถามว่า “หายใจอย่างไร” เนื่องจากขลุ่ยและปี่ไทยมีเทคนิค “ระบายลม” ที่เป่าแล้วเสียงไม่ขาดช่วงได้เป็นเวลานาน จะเห็นได้ว่าความสามารถทางดนตรีของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) นับได้ว่าเป็นเลิศทั้งฝีมือ ความรู้ ปฏิภาณไหวพริบ ความเป็นครู และความเป็นศิลปิน ท่านแต่งเพลงไว้จำนวนมาก เช่น เพลงเขมรปากท้อ เถา เพลงพม่าห้าท่อน สามชั้น เป็นต้น ท่านเป็นครูสอนดนตรีในวังต่างๆ เช่น วังบูรพาภิรมย์ สอนดนตรีวงเครื่องสายหึงของเจ้าดารารัศมี ท่านรับราชการตำแหน่งสูงสุดคือ เจ้ากรมพิณพาทย์หลวง ศิษย์ที่มีชื่อเสียง เช่น หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต) พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) นายมนตรี ตราโมท นายเฉลิม บัวทั่ง เป็นต้น

พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) (พ.ศ.๒๔๐๕ – พ.ศ. ๒๔๕๒) เป็นบุตรของนายช้อยครุคนตรีที่มีชื่อเสียงมากในสมัยรัชกาลที่ ๓ ดังนั้น ท่านจึงเรียนดนตรีกับบิดาจนมีความเชี่ยวชาญ ได้เป็นนักดนตรีในวงปี่พาทย์ของเจ้าพระเทพศรีวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร) รัชการเป็นเจ้ากรมปี่พาทย์หลวง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นผู้ควบคุมวงดนตรีหลวงทั้งปี่พาทย์และมโหรี ฝึกซ้อมและควบคุมการแสดงละครดึกดำบรรพ์ บทพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้ควบคุมวงปี่พาทย์ของเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (หม่อมราชวงศ์บุญ มาลากุล)



ภาพที่ ๒๘ พระยาเสนาะดุริยางค์  
(แจ่ม สุนทรวาทีน)

พระยาเสนาะดุริยางค์ (แจ่ม สุนทรวาทีน) แดกฉานการดนตรีและเครื่องดนตรีทุกชนิด ที่มีเสียงเลื่องลือ คือ ปี่และระนาด เอก มีพรสวรรค์ในด้านการขับร้องเป็นอย่างมาก ได้พัฒนาการขับร้องจากแบบแผนเดิมให้มีลีลาแบบใหม่ ท่านได้ประพันธ์เพลงไว้หลายเพลง เช่น ตับมอญกละ เพลงอาเฮียเถา และที่สำคัญคือทางร้องเพลงต่างๆ อันเป็นหลักและแบบอย่างแก่การร้องเพลงไทยในปัจจุบัน

- สมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ.๒๔๕๓ - พ.ศ.๒๔๖๘) ถือเป็นยุคทองของดนตรีไทย ท่านทรงโปรดการละครและการดนตรี ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ บทละครชนิดต่างๆ รวมทั้งบทละครแบบตะวันตก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดตั้งกรมมหรสพแยกจากกรมโขนหลวง ทรงจัดตั้งกรมพิณพาทย์หลวงดูแลเรื่องของปี่พาทย์ เครื่องสาย และกลองแขก ปี่ชวา เพื่อใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีต่างๆ โดยมีวงปี่พาทย์วงหนึ่งสำหรับตามเสด็จฯ เรียกว่า “วงข้าหลวงเดิม” ต่อมาเรียกว่า “วงตามเสด็จ”

นอกจากนี้ การละครและดนตรีเจริญรุ่งเรืองมาก ตามวังเจ้านายและคหบดี ต่างมีวงปี่พาทย์และครุฑที่มีภูมิรู้ประจำวง เกิดการพัฒนาด้านวิชาการ ดนตรีทั้งแนวคิด หลักการ วิธีการ ตลอดจนเทคนิคการประพันธ์ มีการวางระบบการบรรเลงหลากหลายวิธี ทั้งแบบพื้นฐาน การบรรเลงชั้นสูง และการบรรเลงเดี่ยว

เกิดรูปแบบการประสมวงดนตรีไทยกับเครื่องดนตรีต่างชาติ เช่น เครื่องสายประสมขิม เครื่องสายประสมเปียโนของตะวันตก เป็นต้น นับเป็นแบบแผนที่เอื้อให้ดนตรีไทยสามารถปรับตัวและสืบทอดต่อไปโดยไม่เสียเอกลักษณ์

เกิดกลุ่มนักดนตรีในราชสำนัก กลุ่มนักดนตรีอาชีพ และกลุ่มนักดนตรีสมัครเล่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำนุบำรุงบรรดาครุคนตรีฝีมือดีให้กินอยู่ดีมีสุข และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้กับนักดนตรี ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนักดนตรีและนักร้องได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นจำนวนประมาณ ๖๐ ตำแหน่ง เป็น "พระยา" ๒ ตำแหน่ง "พระ" ๖ ตำแหน่ง

"หลวง" ๑๖ ตำแหน่ง "ขุน" ๑๑ ตำแหน่ง และ "หมื่น" อีกประมาณ ๒๐ ตำแหน่ง มีราชทินนามเรียกคล้องจองกันตามลำดับบรรดาศักดิ์ ดังนี้ ประสานดุริยศัพท์ ประดับดุริยกิจ ประดิษฐ์ไพเราะ เสนาะดุริยางค์ ส้าองค์กรดนตรี ศรีวาทิต สิทธิวาทิน พิณบรรเลงราช พาทยบรรเลงรมย์ ประสมสังคีต ประณีตวาทศัพท์ คนธรรพวาที คนตรีบรรเลง เพลงไพเราะ เพราะสำเนียง เสียงเสนาะกรรม สรรเพลงสรวง พวงสำเนียงร้อย สร้อยสำเนียงสนธิ์ วิลลวังเวง บรรเลงเลิศเลอ บำเรอจิตรจรง บำรุงจิตรเจริญ เพลินเพลงประเสริฐ เพลิดเพลงประชัน สนั่นบรรเลงกิจ สนิทบรรเลงการ สมานเสียงประจักษ์ สัมผัสเสียงประจิดร์ วาทิตสกริลป์ วาทินสรเสียง สำเนียงซึ้ง น้ซิง สำเรึงชวนชม ภิรมย์เร้าใจ พิไลรมยา วิณาประจินต์ วิณินประณีต สังคีตศัพท์เสนาะสังเคราะห์ศัพท์สอวาง ดุริยางค์เจนจังหวะ ดุริยะเจนใจ ประไพเพลงประสม ประคมเพลงประสาน ชาญเชิงระนาด ฉลาดซ้อองวง บรรจงท่อมเลิศ บรรเจิดปีเสนาะ ไพเราะเสียงซอ คลอขลุ่ยคล่อง ว่องจะเ ข้ารับ ขับคำหวาน ตันตรีการเจนจิต ตันตรีกิจปรีชา นารทประสาทศัพท์ คนธรรพประสิทธิ์สาร และยังมีจุดศดมภ์อีก ๔ คือ เจน จัด ถนัด ถนอม ลงท้ายด้วยดุริยางค์หมด ได้แก่ เจนดุริยางค์ จัดดุริยางค์ ถนัดดุริยางค์ ถนอมดุริยางค์

มีเครื่องดนตรีชนิดใหม่ในวงการดนตรีไทย คือ อังกะลุง โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดัดแปลงจาก อุงคะลุง ของชวา คราวตามเสด็จเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชไปประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนั้น ยังได้ประพันธ์เพลงไทยสำเนียงชวาลา ขบทยเพลง เช่น ยะวา บุษเซ็นซอก สะมารัง กระหัดรรายา เป็นต้น

มีการตั้งกองเครื่องสายฝรั่งหลวงซึ่งเป็นวงดนตรีสากล โดยผู้วางรากฐานสำคัญของการพัฒนาดนตรีสากลในราชการนี้ก็คือ พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)



ภาพที่ ๓๕ พระเจนดุริยางค์  
(ปิติ วาทยะกร)



ภาพที่ ๓๖ วงเครื่องสายฝรั่งหลวงสมัยรัชกาลที่ ๖

นักดนตรีไทย ที่มีชื่อเสียงในสมัยนี้ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และจางวางทั่ว พาทยโกศล ทั้ง ๓ ดุริยกวีเกิดปีเดียวกัน คือ พ.ศ.๒๔๒๔ ปีมะเส็ง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต (พ.ศ.๒๔๒๔ - พ.ศ.๒๔๘๖) หรือ ทูกระหม่อมบริพัตรฯ หรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และพระนางเจ้าสุกุมลมารศรี พระราชเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๒๔ ในด้านดนตรี



ภาพที่ ๓๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ทูกระหม่อมบริพัตรฯ ได้ รับการยกย่องว่าทรงเป็นนักดนตรี นักแต่งเพลงไทยสากล และเป็นคนไทย คนแรกที่เรียนรู้และแต่งเพลงโดยวิธีการเขียนเป็นโน้ตสากล โดยแยกเสียงประสานถูกต้องตามหลักสากล

นิยม นอกจากนั้น ท่านทรงชำนาญซอสามสาย ทูกระหม่อมบริพัตรฯ ทรงแต่งเพลงสากล เช่น เพลงวอลซ์ ประชุมพล วอลซ์เมขลา มาร์ชบริพัตร ฯลฯ นอกจากนี้ยังทรงแยกเสียงประสานเพลงไทยสำหรับบรรเลงด้วยวงโยชวาทิต ได้ทรงประดิษฐ์เพลงแตรวงไว้มากมายหลายเพลง เช่น มหาฤกษ์ มหาชัย สรรเสริญเสื่อป่า (บุหลันลอยเลื่อนทางแตร) เขมรใหญ่เถา แยกสาหร่ายเถา เขกมอญบางขุนพรหมเถา บุหลันชกมวยสามชั้น

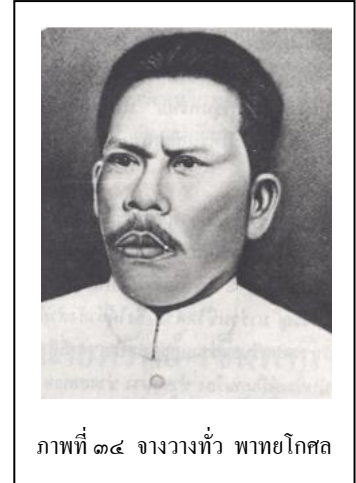
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) (พ.ศ.๒๔๒๔ - พ.ศ.๒๔๘๖) เกิดวันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๒๔ เป็นบุตรนายสินกับนางยิ้ม บิดาเป็นนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง หลวงประดิษฐไพเราะเริ่มเรียนดนตรีกับบิดา ต่อมาได้เป็นศิษย์พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) เรียนเพลงมอญกับครูสุ่ม ดนตรีเจริญ เป็นมหาดเล็กในจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทำหน้าที่นักดนตรีและครูสอนดนตรี ต่อมารับราชการเป็นปลัดกรมปี่พาทย์หลวงในสมัยรัชกาลที่ ๗ และมีโอกาสถวายความรู้ และแนะนำการแต่งเพลงไทยแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ควบคุมวงวังลดาวัลย์และวังบางค้อแหลม



ภาพที่ ๓๓ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มีฝีมือในการบรรเลงเครื่องดนตรีได้ดีทุกชนิด ที่ได้รับการยกย่องเป็นพิเศษ คือ ระนาดเอก เป็นต้นตำรับการแต่งเพลงแบบต่างๆ เช่น เพลงกรอ การบรรเลงเดี่ยว ระนาดเอก ๒ ราง แต่งเพลงที่มีลูกนำ (intro) ขึ้นต้น ริเริ่มการบรรเลงมหาดุริยางค์ นำอังกะลุงและปี่พาทย์มอญมาบรรเลงในไทย ริเริ่มแต่งเพลงทางเปลี่ยน และเป็นผู้คิดโน้ตเลข ๕ ตัวเพื่อใช้สอนดนตรีไทย ท่านแต่งเพลงไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เพลงเชิ ดจีน ทางวังบางค้อแหลม เพลงนกเขาอะแมร์ เถา เพลงแสนคำนึง เถา เพลงไล่พระจันทร์ เถา เป็นต้น

จางวางทั่ว พาทยโกศล (พ.ศ.๒๔๒๔ - พ.ศ.๒๔๘๑) เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๒๔ เป็นบุตรของหลวงกัลยาณมิตตาวาส (ทัพบาทยโกศล) บิดาเป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียง กับนางแสง มารดาเป็นผู้มีฝีมือในการตีตะโพน และเป็นครูสอนดนตรีในราชสำนักรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จางวางทั่วเรียนดนตรีกับบิดา มารดา และครูทองดี ชูศักดิ์ ต่อมาเรียนระนาดและฆ้องวงกับครูดอด และยังได้เรียนกับครูถ้วน ครูทั้ง ครูช้อย สุนทรวาทีน และพระยาประศาสนดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) นอกจากนี้ยังเรียนการประสานเสียงกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต



ภาพที่ ๓๔ จางวางทั่ว พาทยโกศล

จางวางทั่ว พาทยโกศล เป็นผู้ที่มีฝีมือในการบรรเลงเครื่องดนตรีได้ทุกชนิด ทั้งปี่พาทย์ เครื่องสาย และยังขับร้องได้ดีอีกด้วย ท่านแต่งเพลงไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เพลงดับนกสีชมพู เพลงกัลยาเยี่ยมห้อง เถา เป็นต้น นอกจากนี้ได้ทำทางบรรเลงสำหรับวงโยชวาทศอีกมาก และยังสามารถนำวงปี่พาทย์พาทยโกศลบรรเลงบันทึกแผ่นเสียงไว้เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันบ้านพาทยโกศล เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านดนตรีไทย อยู่บริเวณท้ายวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี

#### • สมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๖๘ - พ.ศ.๒๔๗๖)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยทางด้านดนตรีไทยมาก มีชื่อประจำพระองค์ชื่อ “ซอตุ้ม” พระองค์ได้พระราชนิพนธ์เพลงไทยที่ไพเราะไว้ถึง ๓ เพลง คือ ๑) เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง ๒) เพลงเขมรลอองค์ เถา ๓) เพลงราตรีประดับดาว เถา นอกจากนี้ พระองค์และพระราชินีได้โปรดให้ครูดนตรี คือ หลวงไพเราะเสียงซอ (อุน ดุริยชีวิน) และหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เข้าไปถวายการสอนดนตรีในวังอีกด้วย

#### • สมัยรัชกาลที่ ๘ (พ.ศ.๒๔๗๖ - ๒๔๘๕)

มีการประกาศนโยบาย รัฐนิยม ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เพื่อปลูกระดมความรักชาติและปรับปรุงวัฒนธรรมให้เหมือนอารยประเทศ โดยออกประกาศทั้งหมด 12 ฉบับ โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ดังนี้

- ฉบับที่ 6 เรื่องทำนอง และเนื้อร้องเพลงชาติ

ตามที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีมติให้เปลี่ยนเพลงชาติไทยที่ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ โดยจัดให้มีการประกวดเพลงชาติไทยขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๒ ในการประกวดครั้งนี้มีผู้ส่งบทร้องเข้าประกวดมากมาย ผู้ที่ได้รับรางวัลที่ ๑ คือ พ.อ.หลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ส่งประกวดใน

นามกองทัพบก จึงมีประกาศรณินยอมให้ใช้บทร้องเพลงชาติ ดังนี้ ๑) ทำนองเพลงชาติ ให้ใช้ทำนองของพระเจนดุริยางค์ตามแบบที่อยู่ที่กรมศิลปากร ๒) เนื้อร้องเพลงชาติ ให้ใช้บทร้องของกองทัพบก ดังนี้

“ประเทศไทย รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เป็นประชารัฐ ไผทของไทยทุกส่วน อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล  
ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี ไทยนี้รักสงบ แต่ถึงรบไม่ขลาด เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่ สดลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี  
เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย...”

- ฉบับที่ 8 เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี
- ฉบับที่ 11 ต้องมีบัตรนักดนตรี, เล่นดนตรีบนเก้าอี้, การกำหนดชื่อเพลง

สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๔๔๕ - ปัจจุบัน) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชานิพนธ์เพลงไว้เป็นจำนวนมาก โดยเพลงที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยได้แก่ เพลงพระราชานิพนธ์เกษตรศาสตร์ และเพลงไกล่รุ่ง ต่อมาเมื่อครูดนตรีไทยนำทำนองเพลงพระราชานิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ มาเป็นแนวทางในการประพันธ์เพลงไทย ได้แก่ เพลงโหมโรงมหาจุฬาลงกรณ์ โดยนายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล นำเพลงพระราชานิพนธ์มหาจุฬาลงกรณ์ไปเรียบเรียงและปรับปรุงขึ้นเป็นทางปี่พาทย์ เพลงโหมโรงมหาจุฬาลงกรณ์นี้เป็นเพลงประจำมหาวิทยาลัยในฝ่ายดนตรีไทยนับแต่นั้นมา และเพลงโหมโรงมหाराช โดยครูดนตรี ตราโมท ได้นำเพลงไกล่รุ่ง เราสู้ และเพลงสายฝน มาเรียบเรียงตามแนวดุริยางคศาสตร์ไทย เพลงนี้ประพันธ์ขึ้นเพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ

ดนตรีไทยในรัชสมัยนี้ ถูกพัฒนาให้มีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานมากขึ้น มีการตรวจสอบและบันทึกโน้ตเพลงไทยต่างๆ ในหลายรูปแบบ เช่น โน้ตตัวเลข โน้ตโด เร มี รวมถึงโน้ตสากล นอกจากนี้ยังมีการประสมวงในรูปแบบใหม่เพิ่มเติม คือ วงมหาดุริยางค์ และวงดนตรีไทยร่วมสมัย

วงมหาดุริยางค์ เป็นการประสมวงโดยการเพิ่มขนาดของวงมโหรีเครื่องใหญ่ให้มีจำนวนของเครื่องดนตรีมากขึ้น วงมหาดุริยางค์ปรากฏเป็นครั้งแรกเมื่อ พ .ศ.๒๒๔ ในงานฉลองการครบรอบ ๑๐๐ ปีของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) โดยมีนักดนตรีจากสถาบันต่างๆ มาบรรเลงพร้อมกันเป็นวงขนาดใหญ่จำนวน ๑๐๐ กว่าคน เมื่อนำออกมาแสดงได้รับความสนใจเป็นอย่างมากเพราะเป็นวงขนาดใหญ่ตระการตา ต่อมามีการนำไปใช้ในงานชุมนุมต่างๆ เช่น งานดนตรีไทยอุดมศึกษา เป็นต้น

วงดนตรีไทยร่วมสมัย คือ วงดนตรีที่นำเอาเครื่องดนตรีไทยมาบรรเลงผสมกับเครื่องดนตรีตะวันตก โดยมีการปรับปรุงระบบเสียงเครื่องดนตรีทั้งสองประเภทและบทเพลงให้เหมาะสม วงดนตรีไทยร่วมสมัยเกิดขึ้นในปี พ .ศ.๒๕๐๑ โดยกรมประชาสัมพันธ์ มีการปรับปรุงเพลงไทย เช่น เพลงลาวดำเนินทราย เขมรไทรโยค ให้เป็นเพลงไทยสากล คือ นำเอาทำนองเพลงไทยมาใส่เนื้อร้องและลักษณะการบรรเลงแบบดนตรีสากล เล่นสลับกันทั้งวงดนตรีไทยและวงดนตรีสากล หรือบรรเลงพร้อมกันบ้าง เรียกว่า “ดนตรีแบบสังคีตสัมพันธ์” ต่อมาแนวคิดคัดเลือกเฉพาะเครื่องดนตรีบางชนิดมาบรรเลงในวงดนตรีสากล เรียกว่า

“สังคีตประยุกต์” โดยคัดเลือกเอาเครื่องดนตรีไทยเพียงชิ้นเดียวมาบรรเลงเดี่ยวในท่อนแยกหรือท่อนโซ่วเดี่ยว (Solo) เป็นการเพิ่มสีสันไปอีกรูปแบบหนึ่ง

วงดนตรีไทยร่วมสมัยที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักมากคือ วงฟองน้ำ ก่อตั้งโดยอาจารย์รัฐช แก้วสตัน และครูบุญยงค์ เกตุคง โดยนำเพลงไทยมาปรับปรุงและนำเครื่องดนตรีสากลและบทกวีนิพนธ์มาเป็นแนวคิดในการประพันธ์เพลงจนมีเอกลักษณ์ ทั้งนี้ไม่เน้นใช้วงดนตรีไทยทั้งวงแต่จะคัดเลือกเฉพาะบางเครื่องดนตรี เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ขลุ่ย ผสมกับเครื่องดนตรีสากล และใช้ระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยในการแต่งบรรยากาในการบรรเลงด้วย

#### บรรณานุกรม

- ปัญญา รุ่งเรือง . (๒๕๔๖). *ประวัติการดนตรีไทย* . พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ . (๒๕๕๔). *ปฐมบทดนตรีไทย* . พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๕). *สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัตินักดนตรีและนักร้อง* . พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สังัด ภูเขาทอง. (๒๕๓๒). *การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๔๒). *เรื่องราวทำเพลง*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- \_\_\_\_\_. (๒๕๕๓). *ดนตรีไทย มาจากไหน ?*. นครปฐม : สำนักพิมพ์วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อานันท์ นาคคง และ อัยฎาฐ สาคกริก. (๒๕๔๔). *หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาศรียกวีลุ่มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.